

28 Kosztolánczy Tibor

A KRITIKUS ÉS

PORTRÉÍRÓ

SCHÖPFLIN ALADÁR

RÓZSAFALVI Zsuzsanna,
*A portré alakvariánsai
Schöpflin Aladár életmű-
vében*, Bp., Ráció, 2013.

1.

Az 1890-es évek végén egy már nem is oly fiatal tanárjelölt húzza-halasztja egyetemi tanulmányainak befejezését, értelmiségi alkalmi munkákból él, mígnem egy családi vacsorán megismerkedik egy jelentékeny fővárosi irodalmi hetilap szerkesztőjével, aki segédszerkesztőként helyezi el a lapnál. Kedélyes, öreg bácsik ülnek a szobákban, ő pedig inaskodik az *Irodalom és művészet* rovatnál. Igény szerint ajánlókat ír a nagy kiadók könyveiről, recenziókkal próbálkozik – de ezekkel nem arat átütő sikert a kedélyes bácsiknál. Amúgy különösebb jelentősége ennek sincsen, hiszen az *Irodalom és művészet* rovat után a lapban már csak a társasági élet hírei és a szerkesztői üzenetek következnek. Később átveszi a rovatot, a lelkesedése még mindig mérsékelt. Egzisztenciális gondok nyomasztják, önnön tehetségében is kételkedik... Mindez, mint egy századvégi regényben.

Valószínűleg minden irodalmár életében adódik egy-egy olyan mű, amely elindítja a pályán – nem a külsőn, a láthatón, hanem a *belsőn*, az igazin. Az a vers vagy novella elmond neki valamit, amit ő sem tudna másképpen kifejezni. Ami a torkát elszorítja, amit ki kellene mondania. Schöpflin Aladár számára ezt az élményt az Ady Endre költészetével való találkozás jelentette. Elkezd figyelni az irodalmat, észreveszi, hogy egy új irány van kibontakozóban, és ő ennek a modern irodalomnak elébb szemlélőjévé, idővel elkötelezett kritikusává lesz. Megtalálja a módját, hogy a tehetséges szerzők e körből is teret nyerjenek a Vasárnapi Újságban.

Schöpflin ok-okozati kapcsolatokra hívja fel a figyelmet, értelmet ad a szerteágazó törekvéseknek. 1908-tól publikál a Nyugatban, 1912-től a Huszadik Században, meghívják a Világ nevű szabadkőműves laphoz is. Munkái végre visszhangot keltenek, enyhül az elszigeteltsége (mindebben talán a szabadkőműves társak is segédkeztek, Schöpflin 1908-tól tagja a Jászi Oszkár által vezetett Martinovics páholynak).

Az első világháború alatt a hadi propaganda egyre nagyobb teret nyer a Vasárnapi Újságban, majd a feltorló politikai változásokat követően a

hetilap már nem talál magára, 1921-ben meg is szűnik. A Franklin Társulat 1933-ban Tükör címmel új folyóiratot indít, Schöpflin itt irodalmi szerkesztőként működik közre. A Nyugatnál – főmunkatársként eltöltött hosszú évtizedek után – 1937-ben társszerkesztői rangot kap, ezt a címet megörökli a Magyar Csillagnál is.¹ Elkészül *A magyar irodalom története a XX. században* című nagy áttekintése;² Ady, Babits Mihály, Móricz Zsigmond „mindvégig” vele maradnak. Szerkesztőtársával, Révay József klasszika-filológussal *Egy magyar könyvkiadó regénye* címmel megírják a Franklin Társulat történetét.³ Schöpflin négy évtizedig vezeti a Franklin lektorátusát, és már ő lesz az, aki kedélyes öreg bácsiként üldögél a szerkesztőségben. Bár nem ugyanabban a szobában, mint egykoron, mert a Franklin Társulat Egyetem utcai székházát egy második világháborús bombatalálat majdnem teljesen lerombolja.

Schöpflin terjedelmes életművének egy-egy műfaji vonulatát két kritikátörténeti munka is végigkövette nemrégiben. Széchenyi Ágnes a Vasárnapi Újságban közreadott jelzetlen, de meggyőző bizonyossággal Schöpflinnek tulajdonítható kritikákat dolgozta fel és rendezte sajtó alá – fontos portrékkal és emlékező írásokkal kiegészítve. A közel 1200 oldalas forrásgyűjteményben – amely nemcsak formáját tekintve, de igényességében is a *Magyar Irodalomtörténet-írás Forrásai (Fontes...)* sorozat köteteire emlékeztet – az olvasó eligazodását monográfia terjedelmű kísérő tanulmány segíti.⁴

Rózsafalvi Zsuzsanna érdeklődésének középpontjában az áll, hogy a Schöpflin-életművön belül miként változik a portré műfaja – ehhez a *Magyar írók* című 1917-es, illetve az *Írók, könyvek, emlékek* című, nyolc évvel későbbi gyűjteményeket vette alapul,⁵ de feltérképezte Schöpflin útját az írói biográfiák és az irodalomtörténet-írás felé is.⁶

Biztos háttértudás, alaposság, szakmai otthonosság jellemzi mindkét munkát. A szerzők nem „tallóztak” az anyagban. Tisztázták a szempontjaikat, elindultak, *dolgoztak*, és a végére értek. Mindkét könyvnek átlátható a struktúrája, az olvasó mindig tudja, hol jár a gondolatmenetben. És a végén azt a ritka meglepődést érzi: dolgozni jó.

2.

Schöpflin önmagát Hippolyte Taine tanítványaként mutatta be: az irodalmat a társadalom egyik életjelenségének tekintette, másfelől azt vizsgálta, „milyen fajsúlyú, s milyen lelki berendezésű egyéniség keres a műben nyilvánulási formát, s miképpen találja meg”. Schöpflin mindezt 1917-ben megjelent *Magyar írók* című gyűjteményének előszavában fejtette ki (Széchenyi Ágnes

és Rózsafalvi Zsuzsanna is hivatkozik rá), azonban érdemes felfigyelnünk arra, hogy Schöpflin hogyan ad *mélyebb* dimenziót a tantételnek, jelezve, hogy a társadalomnak is van „lelki élete”, miközben a művészi egyéniség nemcsak pszichológiai, de „társadalmi alkat” is.⁷

30 Széchenyi Ágnes könyvében Schöpflin olyan irodalmárként jelenik meg, aki mindenekelőtt az írói működés társadalmi gyökerei iránt érdeklődik. Ebben fontos szerepet játszott Schöpflin találkozása a nagyvárosi környezettel, ahol azután munkássága szárba szökkent. Széchenyi Ágnes rámutat arra, hogy Schöpflin korántsem eszményítette a nagyvárost, saját magán is érzekelte annak egyszerre inspiráló és elbizonytalanító hatásait. Ugyanakkor imponáló, hogy bár Schöpflin enyhe íróniával regisztrálta a „nemzeti géniusz” munkálkodásának jeleit, de a nagy átalakulás, a „patriarchális világ” megrendülésének művészetekre gyakorolt hatását a korabeli hivatalos kultúrpolitika terminológiáján belül maradvá is „bizonyította”. A nagyvárosi élet élénkebb temperamentuma – figyelmeztet Schöpflin –, átalakította a divatot, az ízlésformákat, az eszményeket, következésképp az addig autentikusként elgondolt falusi (és kisvárosi) miliő sem maradhatott intakt.⁸

A modern írók többsége már a századfordulón újságíróként dolgozott – kétségtelen, hogy ennek az előnyei megmutatkoztak például a kiadókkal és a pályatársakkal való közvetlenebb kapcsolattartásban, másfelől viszont irodalmi munkájuk számára úgy kellett kiszakítaniuk az időt szoros napirendjükből. Schöpflin számára a Franklin Társulatnál negyven évig betöltött lektori pozíció, mondhatni, kiváltságos helyzetet biztosított: nem kellett napilapoknál robotolnia, és figyelmen kívül hagyhatta az írókollégák aktuális újságpiaci „árfolyamát”. Kidolgozta saját módszertanát, elmélyült a művekben – kritikai tevékenysége is többet mutat, mint az úgynevezett újságírói kritika. Az előzetesen megfogalmazott kritériumokra figyelő „tudományos” kritikát viszont nem találta vonzónak, pontosabban úgy érezte, hogy a „közelmúlt” irodalmának áttekintésére alkalmasabb az igényes esszé műfaja.⁹ És van itt még egy fontos terület, amire Schöpflin Franklin-béli szobájából „rálátott”: közvetlenül figyelhette meg, miként veszíti el az „íróság” misztikus felhangjait, s válik egyre nyilvánvalóbbá az irodalom áru-jellege, és miként lesz egyre kegyetlenebb a könyvpiacra való bejutásért zajló küzdelem.¹⁰

Az élet átalakulása az irodalmat sem hagyta érintetlenül: sem tematikájában, sem kifejezőmódjában. Széchenyi Ágnes két író emel ki: Kóbor Tamást és Molnár Ferencet – ők azok, akiknek munkáiból Schöpflin a nagyvárosi élet erőteljes ütemét hallotta ki. Mindez azért is érdekes, mert egyikőjük sem a nagyvárosi élet apologetikáját nyújtja. Schöpflin különösen Molnártól várta, hogy megrajzolja a korabeli Budapest társadalmát, „ezt a mindenféle vidékről, mindenféle fajkból összeelegyedetett zűrzavart, amelynek minden egyes eleme minduntalan egymásba botlik, de már kezd egymáshoz hasonlítani, amely

forrva kavarog még, alaktalanul, de a kezdődő leszűródés mind erősebb jeleivel.”¹¹ Molnár későbbi művészi teljesítményét követve Schöpflin igazolva látta egykori „jóslatait”, a társadalmi változások irányát illetően azonban előrejelzése erősen idealistának mondható.

Schöpflin 1904-től több száz könyvről írt a Vasárnapi Újságban 31 – egyes vélemények szerint a következő szűk két évtized összes komolyan vehető munkájáról. A Széchenyi Ágnes által felkutatott források jól mutatják, hogy Schöpflin nem mindig adott közre alapos bírálatot (ez fizikailag is lehetetlen lett volna), azonban megfigyelései még a menthetetlen művek esetében sem lekezelők. Regisztrálja az elhibázott koncepciót, rámutat, hogy mesterkéltséggel az érzésvilág, túlteng a rutin, avagy szűkre vonódott a kör, amelyen belül az alkotói képességek megmutatkoznak. Mindazonáltal Schöpflin nem utasít ki senkit az irodalomból: nem gúnyolódik a dilettánsokon, „személyi érveket” sem hoz fel. Nem vitatja el a fejlődés, az átalakulás lehetőségét, bár tanácsokat sem szívesen osztogat, legfeljebb finoman figyelmeztet. Megfontoltság, céltudatosság érződik e tömör megnyilatkozásokból.

Széchenyi Ágnes kísérő tanulmánya a forrásgyűjteményben való eligazodáshoz szinte nélkülözhetetlen. Schöpflin szövegtengereiben rámutat a zászlóshajókra, bizonyítja, hogy a „pályakövető kritikus” lelkiismeretesen ellátta feladatát – Adynak például mindegyik kötetét mérlegre tette. Kítűnnek a motívumok, amelyek az egyazon szerzőről íródott szövegeket rokonítják. Előttünk állnak Schöpflinnek a legjobbakkal szembeni elvárásai, hiszen e kiterjedt – sőt nagyszabású – életművet a *minőség* kritériumainak különleges koherenciája fogja össze. Schöpflin a prózában például jó megfigyelő- és biztos kompozíciós („komponáló”) készséget, új témákat, jól konstruált alakokat várt. Az írónak a lélek titkait („mély örvényeit”) kell feltárnia – de tartózkodnia kell az elbeszélő érzelmi kommentáraitól. Schöpflin a tárgyilagos előadásmódot kedvelte, és zavarta, ha az író, úgymond, „közénk és a tárgy közé áll”; az erkölcsprédikációktól pedig egyenesen irtózott.¹² (Bizony, ez a Gyulai Pál-féle iskola szikár normarendszere.)

A legfontosabb az író egyéni látásmódja, Schöpflin számára a feltétlen eredetiség jelentette a revelációt. „Minden novellája tele van [...] apró, finom villanásokkal, melyek jobban megvilágítják a lelkeket, mint akármily részletes elemzések. [...] Milyen gazdag, differenciált, rejtelmekkel és titkos viharokkal teli az okos, finom nőik lelki élete!” – fedezi fel Tóth Wanda *A csodálatos köntös* című novelláskötetét 1911-ben, de élete végéig büszke volt arra is, hogy Kaffka Margitot és a műveit jellemző sajátos női érzékenységet meglátta (és nem volt egyszerű kiküzdenie, hogy a *Színek és évek* elsőként a Vasárnapi Újságban jelenhessen meg).¹³ Schöpflin nem vont éles distinkciót szerzői és

írói én között, azonban éreznünk kell, hogy amikor az íróról beszél, *inkább* a szövegekben megmutatkozó, elképzelt-kikövetkeztetett írói ént elemzi, annak a karakterét kutatja, s nem a szerzőkét, noha közülük személyesen is többeket ismert.

32 Széchenyi Ágnes – miként ő fogalmazott – a „nyomozó alapos-ságával” rekonstruálja e rokonszenves irodalmi barátságok létrejöttét, és nyomatékosítja megtartó erejüket. Kiváló kabinettanulmányokat olvashatunk a magyar nőirodalom kezdeteiről, majd kiteljesedéséről. Külön áttekintés mutatja be Schöpflinnek a kor baloldali áramlataihoz való viszonyát. Láthatjuk, hogy az első világháború kitörése miként alakította át a Vasárnapi Újság profilját, nem véletlenül panaszkodott Schöpflin már 1914 szeptemberében, hogy „a háború első elesettje az irodalom”.¹⁴ Schöpflin részt vállalt a polgári radikálisok értelmiségi akcióiból 1918–1919-ben, közreműködött a proletárdiktatúra irodalompolitikájának megvalósításában, de 1919 nyarán már látta, hogy mindez tévút, több író társához hasonlóan megpróbált ő is visszavonulni a magánszférába.

Biztos témakezelés, rengeteg kontrollforrás, megerősítő avagy ellenpontoszó; imponáló adatgazdagság! Széchenyi Ágnes könyvéből még a folytatás ígérete, Schöpflin színházi kritikáinak feldolgozása is felsejlik: már a gyűjteményben is helyet kapnak a Vasárnapi Újság számára készült színházi kritikák, tanulságos volna ezeket egybevetni Schöpflinnek például a Nyugatban napvilágot látott bírálataival.

3.

Amikor a kritika műfaját említjük, annak százféle változatára gondolhatunk: valójában az a jó kritikus, akinek a munkája különbözik mindenki másétól. Innen nézve talán nem meglepő, hogy az irodalmi portré is sokféle alakban létezett – sőt létezik. Rózsafalvi Zsuzsanna utánanézett: a Vasárnapi Újság indulásától fogva méltatta közismert emberek alkotásait, áttekintette életpályájukat, és a szöveg gyakran egészült ki az adott személyről készült rajzzal, majd fényképpel, azaz *portréval*. Schöpflinnek a Vasárnapi Újságban megjelent első portréi ilyen ismeretterjesztő jellegűek, szabályosak, nyelvezetük „erősen formalizált”, a szerző udvariasan a háttérben húzódik meg.¹⁵

Schöpflin első portréválogatása, a *Magyar írók*, viszonylag későn, 1917-ben jelent meg. Az elemzésekben a műfaj bevált poétikai eljárásai tükröződnek: a kötet az írói személyiség és az életmű kölcsönhatásait állítja előtérbe. A bemutatandó személy mögött biztos kézzel megrajzolt társadalmi háttérrel találkozunk (gyakran néprajzi, építészeti vonatkozásokkal gazdagítva), ehhez kapcsolódik a pályatársak tablója, a megértést a poétikatörténeti helyzet és az egzisztenciális szituáció körvonalazása segíti. Schöpflin „néha

világosabban láttatja a fizikai, szellemi kontextust, mint a portréalanyt” – konstatálja Rózsafalvi Zsuzsanna.¹⁶ Milyen plasztikus például *A fiatal Arany* című portréban a 19. század eleji Nagyszalonta önmagába süppedő, szűkös világának megidézése! Schöpflin még azt is tudja, milyen hangon beszéltek egymással a módos gazdák, s hogyan a zsellérekkel, béresekkel, vagy éppen a mesteremberekkel.¹⁷

Schöpflin azonban a *Magyar írók* kötetével a hangulatfestésnél többet akart elérni. Tudatos elgondolást mutat, hogy a 19. század végére már klasszikussá vált szerzőket (Vörösmarty Mihály, Arany János, Petőfi Sándor, Gyulai Pál) az új generáció kiemelkedő képviselőivel társította (Ady Endre, Babits Mihály, Kaffka Margit, Móricz Zsigmond). A reprezentatív alakok pedig jól megférnek a kánon peremére szorult novellistákkal. Schöpflin talán éppen róluk, Petelei Istvánról és Lovik Károlyról vall a legközvetlenebbül: ők ketten kevésbé vettek részt az irodalmi életben, a hangsúly tehát az életművek belső logikájára kerül.

Rózsafalvi Zsuzsanna meggyőzően érvel amellett, hogy Schöpflin a *Magyar írók* válogatásával az irodalom folytonosságát akarta demonstrálni, az egymást követő nemzedékek kapcsolódási pontjaira mutatott rá. A már klasszikus szerzők esetében kanonikus helyzetüket kívánta újragondolni vagy éppen megerősíteni – ez utóbbi szándék leginkább az eredetileg a Nyugatban közreadott Petőfi-esszéiben nyilvánul meg¹⁸ –, az időközben lezajlott poétikai fordulatot viszont a modernnek szerepeltetése nyomatékosította. Az utóbbiak közé tartozik Kaffka Margit, akit Schöpflin „az első magyar, dilettantizmustól, utánzástól mentes, önálló nyelvet és a regényben saját formát találó nőíróként” mutat be.¹⁹ Kaffka személyes sorsáról Schöpflin nem beszél, noha nyilvánvalóan ismerte az író nő küzdelmeit.²⁰ A Kaffka-portré – talán udvarias gesztust is láthatunk ebben – a *Színek és évek* Pórtelky Magdájának miliőjével ismeretet meg bennünket, a szöveg egésze pedig inkább könyvkritikának, műértelmezésnek tűnik. Elgondolkodtató Rózsafalvi Zsuzsa azon megfigyelése is, miszerint ez az írás a legkevésbé portrészzerű a *Magyar írók* kötetében.²¹ Pedig mily lényeglátó, bátor és *kegyetlen* az a rövid passzus, amelyben Schöpflin Kaffka *írói* karakterét összetevőire bontja! Érződik, hogy „a penetráló intelligencia hűvös fényén”, „az acélhegyes és acélkemény” analízáló képességen és az „önmagát soha egy pillanatra sem felejtő tudatosságon” kívül Schöpflinnek volna még felfednivalója, de jobb a békesség: „látva a módot, ahogy alakjaival bánik, mindig az az érzésem van, hogy nem szeretnék a tolla hegyére kerülni” – jelzi a kritikus. Schöpflin mindig tudja, hogy meddig feszítheti a húrt. Kritikai patikamérlegét ezúttal is egyensúlyba hozta, hiszen e Nyugatban közreadott esszé a Kaffka-recepció mindmáig érvényes vonatkoztatási pontjaként említődik.²²

Az évek múlásával Schöpflin sokat lazított a klasszikus portré szabályain, és Rózsafalvi Zsuzsannát éppen ezek a műfaji-poétikai elmozdulások érdeklik. Már a *Magyar írók* kötetében szereplő Sebők Zsigmond-, Baksay Sándor-, Bárd Miklós- és Vargha Gyula-portrék hangneme is szokatlan –

34 Rózsafalvi Zsuzsanna ezekben az írásokban az „szoborállítás” gesztusát érzékeli, s nem véletlenül.²³ A Baksay-esszét a Nyugat 1915 nyarán nekrológgént közölte, a Sebők Zsigmondról szóló 1914-es írás pedig halotti maszkká vált, mire kötetbe került (Sebők időközben elhalálozott). E portrékból lezárt, *távolodó* életművek tűnnek elő. Nyilvánvaló a kontraszt, ha például Schöpflin 1911-es Móricz Zsigmond-esszéjével összevetve olvassuk őket, utóbbi csupa tűz, dinamizmus, erő, energia, feszültség.

A *Magyar írókban* Schöpflin személyes tapasztalatairól, élményeiről viszonylag kevesebbet beszélt, mígnem az 1925-ben megjelent *Írók, könyvek, emlékek* című gyűjteményt olvasva ma is feltűnő, hogy a „szerzők portréarcainak felvázolása gyakorta alárendelődött a *saját arc* megrajzolásának; a személyes műfajok irányába, az önéletírói szövegek narratív megoldásai felé mozdult el a szövegegyüttes.”²⁴ Mindez remekül megmutatkozik az 1923-as Petőfi-centenárium előtt tisztelgő esszéiben. Schöpflin a Petőfivel történt első „találkozását” idézi fel, az izgalmat és az elragadtatást, amit pozsonyi gimnazistaként élt meg, olvasván a zöld táblás Petőfi-összest, az iskolai gyorsíróverseny jutalomkötetét (bolti ára egy forint). Személyesség, „pontos” részletek, anekdotikus elem, és Schöpflin máris eljut az általánosításig: „Azért mondom el ezt az élményemet, mert azt hiszem, tipikus élmény, nagyon sok fiatalember élte át előttem is, és utánam is. Hetven egynéhány év óta ezrei a magyar fiúknak nyitották meg ilyenformán a szívüket Petőfi előtt”.²⁵

A kötetben kevesebb a tudományos „meglátás”; a korrajz, az adott életpálya tanulságai sem annyira fontosak már. Schöpflin saját olvasói emlékeiről beszél a legszívesebben, ötvözve azokat a – gyakran történeti távlatba helyezett – kortársi véleményekkel. Felértékelődnek a személyes találkozások, és Schöpflin alkotói, kritikusi portréja sokszor egyenrangú a bemutatott írókéval.²⁶ Nem kell bizonygatnia, hogy fontos helyzetekben volt szemtanú, érdekes és egyéni megfigyelései miatt a jelenléte magától értődőnek mutatkozik.

Az *Írók, könyvek, emlékek* című kötet *A magyar irodalom története a XX. században* előtanulmányaként – vagy talán hangpróbájaként – is olvasható. Schöpflin az arányokat később még pontosítja. Rákosi Viktor, Kazár Emil, Tóth Béla, Gárdonyi Géza mindkét kötetben szerepelnek, de az 1937-re elkészült irodalomtörténeti összefoglalásban jelentőségük már jóval szerényebbnek mutatkozik.²⁷ Személyes varázsuk addigra kihunyt, egykori eredetiségük elhalványult. Az 1921-ben íródott Tóth Béla-nekrológ még a

nagyvárosi polgárság tájékozott, kuriózumokat búvárló, némi titokzatos-
sággal is felruházott kedvencét búcsúztatja, az 1937-es irodalomtörténet-
ben Tóth Bélának lényegében egyetlen oldal jut. Nem véletlen, hogy az
1925-ös portrékötetben Schöpflint a tünékeny népszerűség proble-
matikája is erősen foglalkoztatja.²⁸

35

Rózsafalvi Zsuzsanna jó érzékkel emelte ki az *Írók, könyvek, emlékek* korántsem lelkesült (és nem túl terjedelmes) recepciójából Mariay Ödönnek az Ady-portrékra vonatkozó megjegyzését, miszerint itt „vázlatokról, skiccekről” van szó.²⁹ Valóban. Ám Schöpflin 1920-as években írt portréi sajátos anyaggyűjtésként, emlékpórbaként is felfoghatóak, terveik ekkor már az Ady- és Mikszáth-biográfia, illetve a „fegyelmезettebb” irodalomtörténeti rendszerezés felé mutatnak. E szintézisekben Schöpflin az „írói szerves fejlődés” módszertani primátusával első esszékötetéhez nyúl vissza, a biográfiákban felidéződnek az egyes szerzőkre vonatkozó korábbi tételmondatok, az irodalomtörténeti folyamatleírásába pedig portrék illeszkednek.³⁰ És amikor azt hisszük, hogy Rózsafalvi Zsuzsanna kötetében már csak a szálak elvarrása van hátra, *A magyar irodalom története a XX. században* recepciójának izgalmas és tanulságos áttekintése az *irodalmi otthonosság* élményét is felkínálja: kritikusok – akiknek erudíciója Schöpflinét meg sem közelítette – elmagyarázzák, szerintük hogyan kellett volna ezt a munkát elvégeznie.

4.

A fanyalgás ma már a múlté, míg a Schöpflin-életműre a kiegyensúlyozottság, a megbízhatóság, a következetesség példajaként hivatkozunk. Valóban ritka a kritikus, aki öt évtizedes pályája alatt nem kényszerül lényegesebb (ön)revízióra. Szükséges ehhez a körülmények kedvező alakulása – a történelem, a hivatal, az irodalompolitika szokott szerencsétlenül megnyilvánulni –, de fontos az eredendő belátás, a visszafogottság. Schöpflin jól választotta meg a hangját, nem volt kombattáns alkat – talán Ignostust hozhatjuk fel ellenpéldaként, aki ekként nyilatkozott korai „heveskedéseiről”: „törököt fogtam, aki nem eresztett, s ami miatt és végett elefántcsonttoronyra rendelt életem lövészárokban telt el.”³¹

De talán van itt még más is... A feladathoz való *teljes* odafordulás, a kollégákkal szembeni előítélet-nélküliség, az öntudatos szerénység (ami talán nem paradoxon) és az olvasó iránti tisztelet. (Hiszen mégiscsak az olvasóknak írunk.) Schöpflin azt is mondja: a világ, amelyben te élsz, ellentmondásos (*minimo calculo*). Nem *jó*. Az én időmben sem volt az. De a független értelmiségi számára a körülmények *általában* nem szerencsések,

legfeljebb megengedőek. Te *tudod*, hogy mit csinálsz, hiszel benne, bár elszigetelve érzed magad. Többnyire mást mondanak korszerűnek. Ám ne feledd: mások is teszik a dolgukat (nem könnyen); napközben végzik, amit kiszabtak rájuk, este pedig, ha fáradtan is, amit elhatároztak. És téged 36 is megszólítanak.
Ez a kultúra.

¹ Schöpflinnek a Tükörnél és a Magyar Csillagnál végzett munkálkodásáról lásd Fülöp László *Schöpflin Aladár pályaképe* című munkáját (Studia Litteraria, 31. k., Debrecen, KLTE, 1993, 99–102).

² Bp., Grill, 1937.

³ Bp., Franklin, 1938.

⁴ SZÉCHENYI Ágnes, „Támpontjai egy majdani összefoglalásnak” = *Schöpflin Aladár a Vasárnapi Újságban (1898–1921)*, szerk. Sz. Á., Bp., Argumentum, 2018, 7–132.

⁵ SCHÖPFLIN Aladár, *Magyar írók: Irodalmi arcképek és tollrajzok*, Bp., Nyugat, 1917.; *Uő, Írók, könyvek, emlékek*, Bp., Franklin, 1925.

⁶ RÓZSAFALVI Zsuzsanna, *A portré alakváránásai Schöpflin Aladár életművében*, Bp., Ráció, 2013.

⁷ SCHÖPFLIN Aladár, *Előszó* = SCH. A., *Magyar írók: Irodalmi arcképek és tollrajzok [1917]*, Bp., Nyugat, 1919², 3–8.

⁸ A kérdés bővebb áttekintését lásd *A város* című, Széchenyi Ágnes által is elemzett, az életműben központi helyet elfoglaló Schöpflin-esszében (Nyugat, 1908. április 1., 353–361).

⁹ SZÉCHENYI, *i. m.*, 60–61.

¹⁰ *Vö. Uo.*, 34–35.

¹¹ *Uo.*, 50.

¹² Referenciaként néhány jellemző kritikát emelünk ki (zárójelben a megjelenési év): Kabos Ede (1906) 228–229, Czöbel Minka (1907) 269–270, Biró Lajos (1908) 329–330, Móricz Zsigmond (1909) 393–394, Kaffka Margit (1910) 430–432, Petelei István (1912) 524–526, Laczkó Géza (1916) 665–666.

¹³ SZÉCHENYI, *i. m.*, 483, 68–69.

¹⁴ *Uo.*, 125.

¹⁵ RÓZSAFALVI, *i. m.*, 40–41.

¹⁶ *Uo.*, 42.

¹⁷ Vajon honnan tudja ezt? – akadémizálhatna a késői pályatárs, de nem akadémizál. Schöpflin megalkotta magának ezt a műfajt, ez az ő boltja, és ha szabadjára engedi a fantáziáját, varázslatosan vezeti (tollát).

¹⁸ SCHÖPFLIN Aladár, *Petőfi napjai*, Nyugat, 1911. július 1., 45–50.

¹⁹ RÓZSAFALVI, *i. m.*, 35–36, 40–41, 65, 72–73, 90.

²⁰ Irodalmi barátságuk néhány dokumentumát lásd a *Schöpflin Aladár összegyűjtött levelei* című kötetben (szerk. BALOGH Tamás, Pécs, Pro Pannonia, 2004).

²¹ RÓZSAFALVI, *i. m.* 91.

²² SCHÖPFLIN Aladár, *Kaffka Margit*, Nyugat, 1912. december 16., 937–944. – Érdemes elgondolkoznunk azon, hogy az esszé szentviten megállapításaiban közrejártszott-e, hogy Kaffka Margit az 1911–1912-es Nyugat-válságban következetesen Hatvany Lajos érdekeit képviselte Osváttal szemben. Kaffka Hatvany Lajosnak írta (feltehetőleg 1912-ben): „Ha én cárnő volnék, nyakazás helyett mindig a Sibériába internálást választanám. Ezzel elég volna téve az országnak, <...> és elég volna téve nekem is, – ha cárnő volnék.” K: MTA KIK Ms 384/25., M: SÁNDOR Anna, *Kaffka Margit leveleiből: Adalékok a Nyugat történetéhez*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1954/3, 352.

²³ RÓZSAFALVI, *i. m.*, 92, 100.

²⁴ *Uo.*, 51–52.

²⁵ SCHÖPFLIN Aladár, *A fiatalság költője* = SCHÖPFLIN, *Írók, könyvek, emlékek, i. m.*, 5.

²⁶ RÓZSAFALVI, *i. m.*, 109–111, 116–117.

²⁷ *Uo.*, 119–121.

²⁸ *Uo.*, 111.

²⁹ *Uo.*, 116.

³⁰ *Uo.*, 143–145, 191–194.

³¹ IGNOTUS, *A Nyugat útja*, Bp., Lőrincz Ernő, 1930, 5.

